

ПОЛІТИЧНА КОНСОЛІДАЦІЯ ЧЕРЕЗ ДЕМОКРАТИЧНУ ІНКЛЮЗИЮ: МЕХАНІЗМИ АКТИВАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ

POLITICAL CONSOLIDATION VIA DEMOCRATIC INCLUSION: MECHANISMS FOR SOCIAL COHESION ACTIVATION

Кобильник В.В.,

orcid.org/0000-0001-6927-4219

докторант кафедри політології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття встановлює значення потреби в згуртованості суспільства під час військового стану та боротьби за національну незалежність. Досліджено доцільність розробки національні стратегії демократичної інклюзії, де вагомим етапом є артикуляція інтересів окремих соціальних спільнот. Надано увагу національному виміру демократичної інклюзії в рамках процесу антикризової консолідації (підвищення рівня згуртованості) суспільства. Автор зауважує, що консолідаційне значення демократичної інклюзії розкривається через включення всіх артикульованих політичних позицій та думок до демократичного порядку денного. Звернено увагу на специфіку інклюзивного політичного представництва, яка втілює принципи рівності, поваги та визнання та гарантує, включення до порядку денного «різних голосів». Встановлені мотивації інтегрованості до політичного процесу міноритарних груп, які запобігають появі настроїв відчуженості й позбавлення прав та усувають соціальну напруженість та потенційні конфлікти. Обґрунтовано, що умови інклюзії підвищують довіру до демократичних політичних інституцій, зміцнюють соціальну структуру та заохочують активну громадянську участь у різних суспільних верствах. Доведено, що визнання культурних практик та ідентичності міноритарних груп культивує почуття гідності та розширення можливостей, що стимулює їхню активну участь та відданість демократичним інституціям. Розкрито зумовленість складності та багатства різноманітних ідентичностей, що є важливим для розвитку соціальних зв'язків згуртованості. Розкрито умови адекватного сприйняття параметрів належного демократичного врядування. Інклюзивна соціальна політика розглядається як інструмент, що сприяє рівності можливостей, впроваджує антидискримінаційні заходи, відіграє важливу роль у вирівнюванні «умов гри». Наголошується на забезпечення репрезентативності, прозорості та підзвітності політичних інститутів. Відзначено, що процеси «впровадження» демократичної інклюзії в умовах панування цифрових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є безперервним та динамічним. Автор відзначає, що організації громадянського суспільства, групи інтересів та засоби масової інформації на локальному (територіальному) рівні відіграють ключову роль у «посиленні голосів» міноритарних груп. З'ясовано, що демократична інклюзія є провідною рамкою політичного розвитку суспільства, яка доводить наявність консенсусу еліт та широких верств громадян щодо забезпечення толерантності, згоди та співпраці на основі спільних цінностей. Зроблено висновок, що спроможність забезпечити якісний діалог між різними суспільними групами як стекхолдерами суспільної злагоди, є основою модеративної діяльності демократичної держави.

Ключові слова: демократична інклюзія, політична консолідація, політична ініціатива, інклюзивний порядок денний, політичне рішення.

The article establishes the importance of the need for social cohesion during martial law and the struggle for national independence. The feasibility of developing a national strategy for democratic inclusion is investigated, where an important stage is the articulation of the interests of individual social communities. Attention is paid to the national dimension of democratic inclusion within the framework of the process of anti-crisis consolidation (increasing the level of cohesion) of society. The author notes that the consolidation value of democratic inclusion is revealed through the inclusion of all articulated political positions and opinions in the democratic agenda. Attention is drawn to the specifics of inclusive political representation, which embodies the principles of equality, respect and recognition and guarantees the inclusion of "different voices" in the agenda. The motivations for the integration of minority groups into the political process are established, which prevent the emergence of feelings of alienation and deprivation of rights and eliminate social tension and potential conflicts. It is substantiated that the conditions of inclusion increase trust in democratic political institutions, strengthen the social structure and encourage active civic participation in different social strata. It is proven that the recognition of cultural practices and identities of minority groups cultivates a sense of dignity and empowerment, which stimulates their active participation and commitment to democratic institutions. The conditionality of the complexity and richness of diverse identities is revealed, which is important for the development of social bonds of cohesion. The conditions for adequate perception of the parameters of good democratic governance are revealed. Inclusive social policy is considered as a tool that promotes equality of opportunities, implements anti-discrimination measures, plays an important role in

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

leveling the "playing field". Emphasis is placed on ensuring the representativeness, transparency and accountability of political institutions. It is noted that the processes of "implementation" of democratic inclusion in the conditions of dominance of digital information and communication technologies (ICT) are continuous and dynamic. The author notes that civil society organizations, interest groups and mass media at the local (territorial) level play a key role in "amplifying the voices" of minority groups. It is found that democratic inclusion is a leading framework for the political development of society, which proves the presence of a consensus of elites and broad strata of citizens on ensuring tolerance, agreement and cooperation based on common values. It is concluded that the ability to ensure a high-quality dialogue between different social groups as stakeholders of social harmony is the basis of the moderation activity of a democratic state.

Key words: democratic inclusion, political consolidation, political initiative, inclusive agenda, political decision.

Постановка проблеми. Можливість поглиблення демократичних реформ та розбудови демократичного суспільства на сучасному етапі забезпечується через низку понять та концепцій, які відображають зусилля з формування інституційної спроможності. Стала демократія на сучасному етапі випробовується деструктивною діяльністю політичних груп, лідерів та еліт, які транслують порядок денний, який сприяє обмеженню доступу соціальних та демографічних груп до висловлювання політичних вимог.

Навіть у сучасних ЄС та США дедалі частіше лунають заклики до обмеження прав мігрантів та інших міноритарних груп. Також піддаються сумніву пріоритети гендерної рівності та соціальної злагоди тощо. У таких умовах демократична консолідація як стратегічна мета сталих і трансформаційних демократій переживає випробування через просування «егоїстичних» (корпоративних, групових) політичних інтересів. Враховуючи сказане, демократична інклюзія виступає концептом, який здатний розв'язати конкретні проблеми та протиріччя консолідаційного процесу.

В умовах сучасної України потреба в згуртованості суспільства під час військового стану та боротьби за національну незалежність може також отримати позитивний ресурс у вигляді включення до політичного порядку денного інтересів міноритарних груп. Гарантування інтересів расових, соціальних та гендерних спільнот є провідною ознакою євроатлантичної цивілізаційно-культурної та ціннісної ідентичності України. Відповідно доречно розробляти національні стратегії демократичної інклюзії. Одним з перших етапів в них є артикуляція інтересів окремих спільнот. Розробка національного виміру демократичної інклюзії в рамках процесу антикризової консолідації (підвищення рівня згуртованості) суспільства є важливим параметром реформ в перспективі повоєнного відновлення.

Аналіз публікацій. Провідні зарубіжні фахівці приділяють значну увагу параметрам якості сучасної демократії, серед яких інклюзивність посідає чільне місце. Зокрема, Д. Альтман та А. Перес-Ліньян здійснили комплексну оцінку якості демократії на основі ознак свободи, конкурентоспроможності та участі у 18 країнах Латинської Америки [1], Л. Морліно аргументовано розкриває поняття «гарна» (належна) демократія [5],

Г. Манк надає неординарну авторську візію переосмислення якості демократії [6]. Однак потребує подальшого розгляду питання зіставлення процесів демократичної консолідації та забезпечення високих стандартів демократичної інклюзії.

Метою статті є виявлення смислових контекстів демократичної консолідації та демократичні інклюзії як співмірних та взаємопов'язаних процесів демократичного розвитку. Завданням статті є з'ясування механізмів впровадження демократичної інклюзії як консолідуючого чинника.

Основний зміст. На сучасному етапі демократична інклюзія є фундаментальною складовою інституційної структури стійкого та згуртованого демократичного суспільства. Вона слугує життєво важливим механізмом для сприяння соціальній гармонії, політичній стабільності та інституційній легітимності в рамках системи понять делегативної демократії [7]. Її значення розкривається передусім через включення всіх артикульованих політичних позицій та думок до демократичного порядку денного. Дослідник Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам (International IDEA) Рауль Корденільйо доречно наголошує, що жоден голос не повинен залишатися невислуханим. Ніхто не повинен бути забутий. Ніхто не повинен бути об'єктом будь-якої форми виключної риторики. Аби демократія була сталою, Міжнародний інститут демократії вважає, що демократія повинна дозволяти кожному громадянину брати участь у політичних процесах та представляти свої інтереси та проблеми. Істотні докази вказують на виключення маргіналізованих та меншинних (*міноритарних* – Авт.) груп з процесу прийняття політичних рішень як ключовий фактор як політичних, так і громадянських конфліктів та нестабільності. Це, своєю чергою, впливає на демократичний перехід або консолідацію [2].

У цілому демократична інклюзія відображає рівень активності участі всіх сегментів суспільства (незалежно від раси, етнічної приналежності, статі, соціально-економічного статусу чи культурного походження) у політичному процесі, прийнятті рішень та формуванні політики, яка впливає на їхнє життя. Ця концепція виходить за рамки традиційного політичного представництва. Вона втілює принципи рівності, поваги та політичного визнання. Нормативне

втілення принципів інклюзивності гарантує, що так звані «різні голоси» [9] не тільки «чуються» (сприймаються політичною спільнотою), але й впливають на управління та напрямок розвитку суспільства. Р. Корденільйо вважає демократію залежною від участі та представництва всіх громадян у демократичних інституціях та процесах. Ці інституції та процеси включають органи управління виборами та вибори, конституційні органи та процеси конституційного будівництва, політичні партії та парламенти [2].

Процес формування інклюзивної демократії відіграє важливу роль у зміцненні соціальної згуртованості, яка є нормативно-інституційною рамкою, що об'єднує різні соціальні групи в єдину спільноту зі спільними цінностями та цілями. Коли маргіналізовані або меншинні (міноритарні) групи змістовно інтегровані в політичне життя, це зменшує почуття відчуженості та позбавлення прав у суспільстві. Як наслідок, зменшується соціальна напруженість та імовірність потенційних конфліктів. Р. Корденільйо до основи політичної консолідації зараховує політичну інклюзію. Це ідея про те, що кожен громадянин, незалежно від класу, віку, статі, сексуальної орієнтації, здібностей, групи, культури та етнічного чи релігійного походження, повинен мати рівні права та можливості взаємодіяти та робити свій внесок у функціонування цих інституцій та процесів [2].

Інклюзивні політичні практики сприяють формуванню середовища приналежності серед усіх громадян. Вони зміцнюють уявлення про те, що демократія є колективною справою, в якій інтереси (позиція) кожної людини має значення. Такі умови підвищують довіру до демократичних політичних інституцій, зміцнюють соціальну структуру та заохочують активну громадянську участь у різних суспільних верствах. При цьому Р. Корденільйо слушно попереджає, що комплексна робота над досягненням політичної інклюзії пов'язана з різними викликами. Найголовнішим серед них є зростаюча складність, через яку потреби та прагнення громадян можуть бути пов'язані з підзвітними та представницькими політичними інституціями. Демократичні інституції та процеси часто викликають недовіру. Тим часом деякі громадяни не зацікавлені в голосуванні чи вступі до політичної партії. Це тому, що вони не бачать різниці в тих, хто перебуває при владі. Вони вважають, що їхні голоси не матимуть значення або впливу на те, як діятимуть політичні інституції [2].

Соціально-політична згуртованість (*когезія*) суспільства та міцність демократичної політичної системи зростають завдяки публічному визнанню різноманітних ідентичностей. Воно сприяє взаєморозумінню та повазі між групами з різним расовим, етнічним, гендерним чи культурним походженням на протилежності наративам політич-

ного популізму [9]. При цьому «запит» на інклюзивність як параметр демократичної консолідації має тривалу історію в класичній політичній науці. Сучасна дослідниця гендерного виміру демократичної інклюзивності Фадхілах Прамандарі вказує, що термін «демократична консолідація» вперше став популярним наприкінці того, що Семюел Гантінгтон назвав «третьою хвилею» демократизації. Переконані в бажаності демократії, дослідники демократії в цей час почали обговорювати, чи нова демократія більше не є вразливою до краху, і як це зробити. Відтоді вчені пов'язують аналіз «демократичної консолідації» з цим питанням. Хуан Лінц та Альфред Степан стверджують, що демократія консолідована, якщо вона стала «єдиною грою в місті» [8].

Визнання політичної різноманітності як конструктивної «сили», а не загрози, допомагає зруйнувати стереотипи, упередження та дискримінаційні ставлення, які підривають соціальну єдність та політичну рівність [9]. Якщо міноритарні групи бачать, що їхні культурні практики, історія та ідентичність визнаються та цінуються в політичній сфері, вони культивують почуття гідності та розширення можливостей. Відтак стимулюється громадська участь та орієнтованість на демократичні інституції. Ф. Прамандарі вірно вказує, що демократична наука розробила різні методи та пороги для визначення того, чи консолідована демократія. Гантінгтон запропонував тест двох змін. Відомі вчені, до яких належать Тімоті Пауер та Марк Гасіоровські, а також Мілан Сволік, стверджували, що час є кращим предиктором стійкості демократії. Інші науковці використовували демократичні установки як показники прийняття чи неприйняття громадянами демократії [8].

Згідно з концепціями демократичного громадянства, політичне взаєморозуміння у формах компромісів та широкого консенсусу є «наріжним каменем» демократичної інклюзії [11]. Проте воно вимагає постійного діалогу, міжкультурного обміну та консолідованої політики, спрямованої на подолання розбіжностей та формування згуртованості. Означене передбачає створення політико-дискусійних просторів, де різні соціально-вікові та расово-гендерні групи можуть брати участь у змістовних розмовах, ділитися досвідом та розвивати емпатію. Такий обмін сприяє глибшому розумінню складності та багатства різноманітних ідентичностей, що є важливим для розвитку згуртованих соціальних зв'язків. Ф. Прамандарі аргументовано вводить розгляд політичної включеності жінок до числа найбільш важливих соціально-політичних змін, які можуть змінити наше розуміння того, коли країна пройшла цей тест. Наприклад, вимога виборчого права для жінок (а не лише для чоловіків) як передумови тесту означатиме,

що ми зможемо почати рахувати зміни у виборах у США лише з 1920 року. Наші часові рамки ще більше змістяться, якщо врахувати, що расова дискримінація у голосуванні була заборонена лише у 1965 році. А коли ми вимагаємо передачі президентського крісла, яке раніше обіймав чоловік, жінці як певний кваліфікаційний поріг, то США не проходять цей тест [8].

Стійка антикорупційна політика відіграє вирішальну роль у процесі консолідації суспільства на основі демократичної інклюзії. Освітні компоненти та програми, які наголошують на мультикультуралізмі, правах людини та демократичних цінностях формують позитивне ставлення та сприйняття з раннього віку. Також забезпечується адекватне сприйняття параметрів належного демократичного врядування, які виходять за межі суто політичних інтеракцій. Вчені з Університету Валенсії Д. Страту-Стрелет, Е. Гіл-Гомес, Р. Ольтра-Баденес, Х. Ольтра-Гутьєррес небезпідставно вважають, що належне управління в теорії розвитку можна розуміти як форму, в якій інституції встановлюють передбачуваний, неупереджений та послідовно застосований набір правил, перетворюючи інституції на головну змінну в боротьбі з корупцією. Це вважається вирішальним для сталого доходу на душу населення. Належне управління вимагає, щоб держава брала участь у створенні, захисті та забезпеченні прав власності шляхом забезпечення надійного макроекономічного режиму та створення інституцій, які обмежують можливості держави для довільних дій, щоб покращити її здатність підтримувати широкі ринки [3].

Крім того, державна соціальна політика, яка сприяє рівності можливостей, антидискримінаційним заходам та позитивним діям, відіграє важливу роль у вирівнюванні «умов гри». Це дозволяє міноритарним групам повноцінно брати участь в політичних обговореннях, не стикаючись із системними бар'єрами, в тому числі щодо економічної активності. Д. Страту-Стрелет, Е. Гіл-Гомес, Ольтра-Баденес Рауль, Х. Ольтра-Гутьєррес стверджують, що цей стан, виміряний індексом NRI (Network Readiness Index – *Індекс мережевої готовності*), має на меті відобразити, наскільки сприятливим є національне середовище для участі країни в мережевій економіці, що базується на довірі, регулюванні та інклюзивності [3].

Демократична інклюзія також передбачає забезпечення репрезентативності, прозорості та підзвітності політичних інститутів. Вони мають відображати різноманітність суспільства, в якому функціонують. Також вирішального значення набуває довіра на соціальному рівні (зокрема, й на рівні базових економічних мереж або мереж цифрової економічної взаємодії). Згідно з Д. Страту-Стрелет, Е. Гіл-Гомес, Р. Ольтра-Баденес,

Х. Ольтра-Гутьєррес, соціальна та політична довіра розуміється як те, наскільки безпечними є окремі особи та фірми в контексті мережевої економіки. Це відображається на основі стану середовища, сприятливим для довіри, та довірливою поведінкою населення, що вимірюється рівнем безпеки Інтернет-серверів. Також враховуються глобальний індекс кібербезпеки; онлайн-доступ до фінансових рахунків та Інтернет-купівлі. Регулювання означає ступінь, до якого уряд сприяє участі в мережевій економіці через регулювання, що вимірюється показником якості регулювання; регуляторним середовищем ІКТ; адаптивністю правової бази до нових технологій; законодавством про електронну комерцію та захистом конфіденційності законом. Включення підкомпонентів вимірює цифровий розрив у країнах на основі статі, особливих потреб та соціально-економічного статусу та вимірюється індексом електронної участі; соціально-економічним розривом у використанні цифрових платежів; доступністю місцевого онлайн-контенту; гендерним розривом у використанні Інтернету; та розривом у використанні цифрових платежів у сільській місцевості [3].

Базові принципи систем представництва також мають сприяти справедливому представництву меншин, а політичні партії повинні активно прагнути включити різноманітних кандидатів. Процеси «впровадження» демократичної інклюзії в умовах панування цифрових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є безперервним та динамічним. Вони вимагають постійної уваги, діалогу та адаптації до мінливих суспільних реалій. Д. Страту-Стрелет, Е. Гіл-Гомес, Р. Ольтра-Баденес, Х. Ольтра-Гутьєррес оцінюють вплив впровадження ІКТ на демократію на основі вибірки з 26 тематичних досліджень в країнах Східної Європи. Для отримання результату були розглянуті різні умови. Висновки науковців демонструють, що з розвитком літератури ІКТ мають трансформаційний потенціал у процесах змін соціальних, економічних та політичних умов у країнах, що розвиваються. Це означає, що вчені розглядають боротьбу за демократичний розвиток, в якій повністю задіяні інновації ІС (*інформаційних систем*), але вчені йдуть далі, роблячи важливий внесок, оскільки представлені результати визначають точні умови, які необхідно виконати для досягнення результату: консолідації демократичної системи [3].

Стратегічним рівнем успішної інклюзивної консолідації є локальний (територіальний) рівень. Саме на цьому рівні демократичні політичні інституції можуть застосовувати інклюзивну мову, політику та процедури, щоб продемонструвати свою відданість рівності та повазі до всіх громадян. Крім

того, сприяння інклюзивному локальному врядуванню вимагає культивування культури діалогу та компромісу, де цінуються різні точки зору, а конфлікти вирішуються мирними засобами. Висновки К. Макманна та М. Магвайра свідчать про те, що більшого прогресу в напрямку територіальної консолідації демократії можна досягти шляхом зміцнення здатності національних урядів виконувати свої демократичні мандати. Аналіз фахівців показав, що зменшення корупційних практик, які відволікають чиновників та бюрократів від цих мандатів та перехід до унітарної системи управління та централізованого відбору кандидатів, який надає національним чиновникам більше можливостей порівняно з субнаціональними, зробило демократію більш рівномірною в усіх країнах [4, р. 24].

Організації громадянського суспільства, громадські групи та засоби масової інформації на локальному (територіальному) рівні відіграють ключову роль у «посиленні голосів» меншоритарних груп, забезпеченні відповідальності інституцій та підвищенні обізнаності про права та проблеми меншин. Побудова соціальної згуртованості через інклюзивну демократію вимагає визначення механізмів та засобів. К. Макманн та М. Магвайр наводять конкретні інструменти для розширення контролю над територією, які виявилися ефективнішими, ніж високий державний потенціал загалом. Ними є контроль корупції, більш унітарний уряд та більш централізований відбір кандидатів, які можуть найкраще сприяти *територіальній* консолідації демократії [4, р. 24].

Вказане свідчить, що суспільства, які характеризуються наявністю політичних упереджень, «історичних образ» або економічною нерівністю, можуть зіткнутися з опором зусиллям щодо інклюзії. Вирішення таких проблем вимагає постійної

політико-управлінської активності, громадянської просвіти та зваженої політики, спрямованої на подолання структурної нерівності. Вказані заходи/механізми також вимагають послідовного лідерства, яке моделює інклюзивні цінності та активно працює над усуненням політичної нетерпимості та дискримінації.

Висновки. Таким чином, демократична політична консолідація на сучасному етапі є основою для співпраці політичних сил та владних інститутів. Демократична інклюзія при цьому є феноменом спільних зусиль щодо впровадження взаємодії в рамках включення до політичного порядку денного меншоритарних груп.

Інклюзія передбачає не лише артикуляцію та агрегування інтересів і потреб. Вона визначає формування відповідних рішень та управлінських «планів впровадження» щодо забезпечення умов артикулювання «голосу» меншоритарних груп в процесах які стосуються їх інтересів. Разом з тим, демократична інклюзія є певною рамкою розвитку суспільства, яка доводить наявність консенсусу еліт та широких верств громадян щодо забезпечення толерантності, згоди та співпраці на основі спільних цінностей.

Початковим пунктом розгортання реформ демократичної інклюзії є фокус на цінності різноманіття та взаєморозуміння в рамках буденних контекстів ухвалення рішень. Спроможність забезпечити якісний діалог між різними суспільними групами як стекхолдерами суспільної злагоди є основою модеративної діяльності демократичної держави у вигляді урядів та локальних інститутів влади. Напрямоком подальших розвідок у даному тематичному вимірі слід вважати пошуки параметрів (ознак) завершеності реформ щодо демократичної інклюзії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Altman D. A., Pérez-Liñán A. Assessing the Quality of Democracy: Freedom, Competitiveness, and Participation in 18 Latin American Countries. *Democratization*. 2002. Vol.9. No.2. 85–100. DOI: <https://doi.org/10.1080/714000256>.
2. Cordenillo R. Political inclusion is vital to sustainable democracy. URL: <https://www.idea.int/news/political-inclusion-vital-sustainable-democracy> (Last accessed: 02.11.2025).
3. Developing a theory of full democratic consolidation: exploring the links between democracy and digital transformation in developing Eastern European countries. D. Stratu-Strelet Et al. *Journal of Business Research*. 2023. Vol. 157. DOI: doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.113543. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296322010086> (Last accessed: 02.11.2025).
4. Mcmann K. M., Maguire M. Democratic consolidation: a theory of territorial consolidation. URL: https://v-dem.net/media/publications/v-dem_working_paper_2018_74.pdf (Last accessed: 02.11.2025).
5. Morlino L. What is a 'good' democracy? *Democratization*. 2004. 11(5). 10–32. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510340412331304589>
6. Munck G. L. What is democracy? A reconceptualization of the quality of democracy. *Democratization*. 2016. 23(1). 1–26. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510347.2014.918104>
7. O'Donnell G. Delegative Democracy. *Journal of Democracy*. 1995. Vol.5. No.1. 55–69.
8. Primandari F. Does our understanding of democratic consolidation have a male bias? URL: <https://theloop.ecpr.eu/does-our-understanding-of-democratic-consolidation-have-a-male-bias/> (Last accessed: 02.11.2025).

9. Rovira-Kaltwasser C. The Responses of Populism to Dahl's Democratic Dilemmas. *Political Studies*. 62 (2014): 470–487. DOI:<https://doi.org/10.1111/1467-9248.12038>.

10. Rueschemeyer D. «Political Equality». *International Encyclopedia of Political Science*. Edited by B. Badie, D. Berg-Schlosser, L. Morlino. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2011. 818–823.

11. Zilla C. Defining democratic inclusion from the perspective of democracy and citizenship theory. *Democratization*. 2022. 29(8). 1518–1538. DOI:<https://doi.org/10.1080/13510347.2022.2090929>

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026